

KÁKAY ARANYOS

POLITIKAI TÁRSADALMI TRAGICO-HUMORISTICUS

KRÓNIKÁJA

MÁSODIK FÜZET

FORDÍTÁS JOGA FENTARTATIK

PEST 1869

RÁTH MÓR BIZOMÁNYA

VII. POLITIKAI KELEPELÉS.

Jún. 13.

Olvasóim némelyike bizonyosan azt várta a „Krónikától“, hogy az az országgyűlést nyomról nyomra fogja követni, és így a fölirati vita világra szóló mozzanatait följegyezni; azon nagy férfiakat, kik abban fölszólaltak, characterisálni; remek beszédeiket analisálni, commentálni, critizálni.

Mondják, hogy a káposzta hétszer fölmelegítve jó, s igen tisztelt barátom Kemény Zsigmond a legalább negyedszer fölmelegített kolozsvári káposzta kitűnő jélességéről több kedélyes alkalommal tette meg is győzött. Hanem mindenestre egészséges gyomor kell hozzá; az európai mívelődés ragout-i és volauvent-jai által még el nem gyengített jó magyar gyomor.

Europaias politikai gyomor azonban ezt a fölirati vitát megemészthetlennel, — de még csak élvezhetőnek sem találta. Ették volna meg a kik

főzték. Jobb, bal s legbalabb oldal szakácsai és kuktái egyaránt.

Az egész néhány heti parlamenti paródia csak az 1861-től 1869-ig unalomig elcsépett, és elfirkált, hallott és olvasott érvek, eszmék, oktalanságok és észbicsaklások szellem és animo nélküli ismétléséből állott.

Taposó malom, hol mindenki csak forgott, de tovább nem ment. Őrölt, de csak korpát, — a rég meg is emésztett magnak hulladékát.

Sajnos, hogy a Deákpárt versenyzett a baloldallal a hiú feleselésben, észre nem véve, hogy kelepcebe csalatott; és nem sejtve, hogy minden egyes szónoka, midőn a baloldalt vélte ostromolni, annak célját mozdítja elő; és nem is álmodva, hogy minden szó, melyet ejt, minden negyedóra, melyet elfecsérel — saját pártjának vereségét mozdítja elő.

Hiszen napnál világosabb az ellenzék taktikája: időt rabolni; időt nyerni. Qui habet tempus, habét vitám.

A majoritást leszavazni nem lehet. Tehát a majoritást ki kell játszani. Nem kell neki időt hagyni — reformok létesítésére. A reformok a deákpárti kormányt megerősítenék. De ha sikerül azt reformjai keresztülvitelében meg-

gátolni, és az ellenzék dob-, trombitaszóval hirdetheti az országnak, hogy a Deákpárt és kormánya nem akar és nem tud reformokat behozni: akkor a Deákpárt végórája ütött.

Ország világ ugyan a Deákpárt legtisztább törekvéseiről van meggyőződve. És legfőlebb tehetetlenségét fogja bebizonyítva látni. De ez un-
tig elég.

Tehetetlen pártnak nincs kormányra hivatása. —

Ezen taktikából — melyben közép és szél-
bal találkoznak — erednek a mindennap fölme-
rülő monstrosus interpellatiók, fölösleges szónok-
latok, a névszerinti szavazások sürgetése, szóval
az idővesztegetés mindazon cynikus fogásai, mik
a törvényhozás két hónapját már is szerencsésen
elcsempészték.

És a jobboldal a legteljesebb gravitással
játssza azon szerepet, melyet Goethe Reineke
Fuchs-jában a becsületes farkas — kit a róka
azonfölül hogy rászéd, még kinevet.

Azt mondják: hogy sok jobboldalit nem le-
hetett visszatartani a szótól; mások mint újonc
képviselők szükségesnek vélték magukat bemu-
tatni; s több eféle.

No de épen ez mutatja, hogy a Deákpártban is a komolyság, és a helyzet felfogása csak kivételes jelenség.

A kiben oly nagy a viszketeg magát be- és kimutatni: ám tessék majd akkor, ha a kormányzati s közigazgatási reformkérdések fognak tárgyalatni — a dolgok részleteihez hozzászólni; majd elválík akkor, kiben van törvényhozói hivatás,— vagy hogy nem volna-e célszerű az országgyűlési képviselőséget is bizonyos qualificatiókhoz kötni, vagy valaminemű censurától föltételezni. Mert — mellékesen szólva — úgy látszik, valamint a journalistikának, úgy a legislativának sem válik előnyére, hogy nincs minősítéshez kötve, és tagjává lehet minden ember, ha — egyébire nem való.

A jobboldal pártfegyelmét gyakran hallám magasztaltatni Bécsben parlamentaris gondolkozású körökben. Hallani ellene koronkint zúgolódást a Deákkörben. De vájjon van-e becse az oly pártfegyelemnek, mely nagy célokra nem bírja egyesíteni tagjait, legyőzni magánszeszéelyeiket. — s mely mégis nyüge a véleménynek? A pártfegyelemnek fékezni kell vala a Deákpártiak szólhatnámságát a fölirati vitában. Hagyták volna beszélni a baloldaliakat, és pedig kizárólag; azok

saját csinált pathosukban fuladtak volna meg. Míg minden deákpárti szónok az által hogy szólt, új szuszt adott az ellenzékieknek, — anyagot válaszokra, tápot frázisaiknak.

És ezt tehették volna bátran. A ház fölirati bizottmányának előadója ép oly alkalomhoz illő, higgadt és száraz végbeszédet mondhatott volna, midőn az ellenzék kimerült, mint a minőt a fölirat előterjesztése alkalmával mondott; és ez hatályos demonstratio lett volna, s általa legalább 14 nap nyerve.

Megelőzte a fölirati vitát Németh Albert kacskaringós interpellatiójának niagarai zuhataga Heves megyének királyi biztos által lett kegyetlen megnyomoríttatása miatt; melynek fénypontja volt az, midőn az interpelláló e kérdést olvassa: „Miféle titkos utasításokat adott a belügyminister Szápáry Gyula gróf kir. biztosnak a hevesmegyei képviselő-választásokat illetőleg? s ha nem adott . . .“

és ekkor Deák Ferencz közbeszól: „miért nem adott?“

Általános derűlség.

A fölrati vitát félbeszakítják a bal és különösen a szélbaliak által naponkint kettesével hármasával elszavalt, elbögött, s eldörgött következő s hasonnemű egyéb interpellatiok:

S c h w a r t z G y u l a : Interpellálja a közoktatási ministert, vájjon van-e tudomása arról, hogy a sukorói népiskola-tanító éhhel halt meg? és ha van, mit szándékozik tenni e bajnak elhárítására?

Másnap ismét S c h w a r t z Gyula interpellálja az igazságügyministert, van-e tudomása arról, hogy a különben demokrata és baloldali X. szolgabíró kegyetlenül szokott beneventálni és benevolisálni; és hogy ezen ősi szokás több nemes vármegyében uralkodik?

A minister másnap azt feleli: hogy a ministeriummal koordinált megyék botozási autonómiájánál fogva nem volt képes eddig még csak megtudni is, van-e az országban ilyen tekintetes nemes szolgabíró is? de ha per non putarem volna is — tőle ugyan botozhat a világ végéig, (értsd: a — megyerendezés keresztülviteléig,) mert előbb sem ő, sem az összes Lajtán inneni s túli ministerium nem segíthet rajta. Hála értté Nyáryéknak.

A mely kijelentésben a ház megnyugodott. More solito.

Másnap H e n s z l m a n Imre tényleges adatokat terjeszt elő. Ezek szerint egy suhancra, ki doctor juris is lehetne, de véletlenül lóköttö: — hat botot vertek.

Egy hang a karzatról: „C s a k ! “

I r á n y i Dániel felvilágosítást kér az iránt, hogy 1-ör, a magyar hajóhad elkülönített-e már az osztráktól? 2-or, igaz-e, hogy a matrózok feleségének szoknyái kék és vörös kartonból varrva: s miért nem vörös-fehér-zöldből?

Más szél bali azért interpellálja a közlekedési ministert, hogy mikor lesz már olcsóbb a szegedi szappan?

Erre G o r o v e ú r nagy nyájassággal kijelenti, hogy e tárgyhoz a közlekedési ministeriumnak semmi köze, az a kereskedelmi ressortba tartozik. Egyébiránt mihelyt kevesebb szappanra lesz a Deákpártnak szüksége, hogy lemossa azt a sok piszkot, mit reá hányogat a baloldal: azonnal kevesebb lesz a fogyasztás; ennek pedig Rikardo, John Stuart Mill és Horn Ede szerint okvetlen az lesz következése, hogy — olcsóbb lesz a szappan.

Ismét S c h w a r t z Gy. Vájjon szándékozik-e az igazságügyminister és mikor törvényjavaslatot terjeszteni elő a szegény munkások támo-

gatása céljából, kik jelenleg csak 2—3—5 frt napibérre tehetnek szert és ennek fejében még dolgozniok is kell; a mi korunk humánus szellemével ellentétben van. (Minden oldalról: úgy van!)

Az igazságügyminister kijelenti, hogy gyárában már félig készen van e törvényjavaslat, csak még — magyarra kell fordítani; mert egyik titkára nem tud magyarul, a másik nem ért németül, s így bizton számíthatni reá, hogy a javaslat legalább oly szerencsésen fog sikerülni, mint — a honosítási törvény.

Csiky Sándor választóinak feleségei nevében azt kérdi, vájjon a ministerium gondoskodott-e arról, hogy az idén bő szüret legyen Egerben?

Bobory Károly a pénzügyministert interpellálja néhány ceglédi csizmadia nevében, hogy mi a veszekedett fenének is hajtatja be már azt az adót, a mit — tavai kellett volna megfizetni? Hisz az elévült.

Irányi Dániel a koronaőrserég iránt interpellálja a hadügyministeriumot. Vájjon igaz-e, hogy e hadcsapat már csak egy dúcát rokkantra olvadt le, s ezek is ott isznak egész nap Budán, a politischer Greislernél? Hátha azalatt valaki eltalálja lopni a koronát, és elviszi — Turinba?

P a t a y I s t v á n kérdést tesz az összes miniszteriumhoz, vajjon a statisztikai hivatal utasítva van-e, hogy azt eruálja, hány disznó fogyasztatik el évenként Magyarországon, s abból mennyi esik Debrecenre?

G o n d a L á s z l ó interpellálja a közlekedési ministert, vajjon van-e szándéka neki az országház közelében — uszodát építtetni a képviselők számára? és mikor?

K a p p G u s z t á v : Az iránt interpellálja a kormányt, hogy minek bolygatja a szász egyetem összekuszált szalmáját, — sokkal közelebb fekszik Budához Pest és még néhány vármegye, melynek nincs rendben a szénája: miért nem tetszik ott rendezkedni?

E r r e b . W e n c k h e i m kijelenti, hogy — hodie mihi cras tibi; — s az interpelláló megnyugszik.

D o b s a L a j o s a cultusministert interpellálja, hogy meddig lesz még Radnótfái a nemzeti színház igazgatója? és nem szándékozik-e a kormány valamelyik képviselőt nevezni ki ezen helyre? és mikor?

Schwartz Gyula, ki azt hiszi Dobsa őreá célozott, azt kiáltja: igen helyes.

Aztán vagy húsz baloldali képviselő több

rendbeli választóik, és több demokrata község folyamódásait nyújtják be — a céhek helyreállítása és a concurrentia eltiltása végett.

A ministeriumnak ezen módon naponkint történő megtépzátása közben foly a fölirati vita.

Pulszky Ferenc kezdi meg azt, mint a bizottmány előadója. Hálátlan száraz dogmatikai föladat jutott ezúttal Pulszkynek, ki a vitatkozásban annyi fegyverrel bír, mint kevesen. Ismerete tömérdek, míveltsége sokoldalú, olvasottsága nagy s azzal lépést tart emlékező tehetsége. Világot látott; nagy és kis celebritásokat ismerni tanult; és tisztelete az emberek iránt ez által nem növekedett. Ifjú korában is érett eszű volt; mondják soha sem volt fiatal. Ellenkezőleg: éle, elmésség, szellem s eleven ész ifjítják őt ma is. Némelyek azt mondják, szívbajban szenved. Mások diagnosisa szerint nincs is szíve. Helyén nagy űr van, s abban saját énjének képe. *Que voulez vous?* Hát nem-c ilyen műszer kell a mai világba? A ki érző szívvel bír, az korunkban szerencsétlen, impracticus ember. Vagy elismerésre sem talál; vagy ha igen — gúny a jutalma. És még is vádul hozzátok föl, a mi csak — szerencse.

Egyébiránt mint a tyroli mondá Maria Te-

reziának, midőn ez elpanaszlá neki, hogy a himlő által elvesztő szépségét: „Auf die Schönheit wird's g—n; wenn du nur die gute Kaiserin bleibst“; — ezt mondjuk mi is, ha államférfi szívét emlegetik.

Pulszkynek a törvényhozói testületben befolyását ki kelle vívnia; de az emelkedőben van. Mert az észbeli fölsőség habár nem rokonszenvet, hanem előbb-utóbb hódolatot vív ki.

T i s z a K á l m á n beszéde, melylyel gyenge fölirati javaslatát védé — gyengébb beszédei egyike. Találó, s ennélfogva hatásos csak azon tétele volt, hol a szélsőbali föliratnak a lajtántúli belügyekbe avatkozását bírálgatá. —

Másnap (máj. 21-kén) volt ama nevezetes gyűlés, melyben gr. Ráday László választásának megsemmisítésével a pestmegyei *boa constrictor* fejére ütöttek; a mire ez rettentő dühbe jövén, rémületesen forgatta testét, csapkodott farkával, sziszegett és pöfögött, és ki-ki lökte furkósbot alakú fülánkját, mely Pestmegye termében halálos szokott lenni; és az e megye elnyáriasodott központi bizottmánya által kigúnyolt törvénynek becsületes megboszulói egyikére önté ki egész mérgét.

Gyönyörű látvány volt.

És ez alkalommal egy kis camaraderie folytán Tisza Kálmán is leereszkedett államférfim törekvései magaslatáról a kis frondeurök színvonalára ... mi gyakrabban történik meg rajta, mintsem komoly becsvágyó pártvezérhez illenék.

Simon yi Ern ő ügyes sophistikával, s sikeres humorral prókátorkodott a szélsőbal fölirati javaslata mellett; melynek egyébiránt tiszte séges s tapintatos modorán meglátszik, hogy e párt vezérlete a megyei rüpökök kezeiből ügyesebbekbe ment át.

Hanem a pártjaink fejében, törekvéseiben és nyilatkozataikban uralkodó zavar és ellenmondás, és ennek kútfeje: álláspontjaik természetlen volta, látható abból is, hogy a radikal demokrata párt vezérének beszéde tulajdonkép a dicasterialis kormány apológiája gyanánt vehető!

Gróf Szirmay Ferenc — midőn föntartá magának mielőtt tovább menne a végzetlen szölabirintben, és a végvonaglás görcseiben s incisumok szalmakazalában orozva megölt értelem mérlegelné a Lajta fölötti s Kárpátok alatti népek nem volt múltját s nem leendő jövőjének ösztönszerű fejleményében nyilatkozó végzetszerű működés bűvárlatát, semmit sem vélni merészelne

a távollevő Bartal György iránt méltánytalanabbnak s igazságtalanabbnak, mint hogy az sok oldalról el nem hallgathatott párhuzamba tétessék vele, melynek felkarolása, melynek mellőzése a politikai tapintat és túlzó ridegség (stb.; folytatását, ha nem hiszed, lásd az alsóház naplójában.)

Gróf Zichy Nándor mint mindig, eszesen és tapintatosan, Tóth Kálmán igen kerekén, hatásosan, s az ő szempontjából helyesen beszélt. A mennyiben azonban a nemzetek civilizációjának mérvéül sem a szappan, sem a cukor fogyasztását, hanem az újságok számát veszi mérvül: arra leszek oly bátor egyetmást megjegyezni, majd később, hol a sajtóról tüzetesen szólandok.

Horváth Döme beszéde is igen helyes volt. Ő táblabírói pattogással szól; de mívelt értelemmel. A közigazgatás terén honos, nem üres politizáló.

Vukovics Sebő: A mai ellenzéknek — nem értem miként való igazolására, és miért?

a régi gravaminalis ellenzék s politika sikerességét vitatja. Bátran a históriára bízhatjuk azt eldönteni, hogy a sérelmi ellenzékiség a maga idejében mennyire volt célszerű, vagy tán egye-

dül lehetséges? E miatt kár tüzeskedni. Ez mai viszonyainkra vonatkozás nélküli, s teljesen közönyös kérdés.

Hasonlóképp nehezen érthető, miért aprehendálja szóló a trónbeszédnek a megye-rendezésre célzó tételeit. — Nem azon múltra vonatkoznak azok, midőn a megyei intézmény korszerű, s tiszteletre méltó volt. Viszont az Európát látott és a hajdanban is szabadelmű Vukovics csak nem fogja a mai megyéket illetőleg tagadni, hogy azok a haladás útjában állanak; — de ha ezt tagadná is, nem fogja tagadni, hogy a megyék rendezetlen, átmeneti, ideiglenes állapotban vannak, és — okvetlenül rendezendők?

V u k o v i c s S e b ő — Magyarország új kor szakában a legszebb jellemek egyike. Mindig nemes célok álltak szeme előtt; az önzés legcsekélyebb kísérleteitől ment nemes lélekkel mindig a haza javán csüggött. Személyes ragaszkodással volt egyesek iránt, mert voltak barátai; de rancune-t és személypártosságot nem ismert; a személyeknek nem volt ellenségük.

Komoly, kissé atrabilaire véralkatú egyéniség. Nemes és hatásos ékesszólással, — sok ismerettel s tapasztalással, miket Angliában tetemesen gazdagított, — de hazai viszonyainkra nem alkalmaz.

Mert Vukovicsban minden időben uralkodott azon vonás, mely az érzelmi politikusokat jellemzi. Ő nem született történésznek. Nem ítélt objective. Olyrikus, ki keseregve éneklé meg a múltat, melyben pedig nem volt boldog. Ő megbocsátott a hajdani vármegyének, mely pedig annyira elkeseríté a 48 előtti korszakban azon liberálisokat, kik komolyan óhajták a reformokat! Ő nemcsak megbocsátott a megyének: — ő el is feledte bántalmait, bűneit; és azt mondja már ma; „még a régi időben is a pozsonyi országgyűléseken ezen intézmények soha sem álltak útjában annak, hogy az országgyűlés ne terjesztette volna föl legszabadelműbb (?) eszméit a reformokra nézve, melyek azonban nem az intézmények miatt, hanem azok dacára gátoltattak a kivitelben!?”

Bocsánat — de a thesis nem egészen helyesen állíttatott föl.

Azon érdekcsalád, melynek csak jelentéktelen figuransai és eszközei voltak Forintos vagy Tyúkod és Csenger hősei, és a melynek alkotmányos orgánuma volt a tekintetes nemes vármegye: nem kevésbé gátolta a reformokat Metternichnél vagy Lajos főhgnél. Ezt historice ki lehetne mutatni, ha már kimutatva nem volna.

Ugyanazon eszményi hajlam, mely szellemi

szemei előtt megszépíti a múltat, nyilatkozik abban is, hogy megróttá a bal vezéreit, miért nem csatiák magukhoz a szélső töredéket.

Ezekből csak az látszik, hogy Vukovics a húsz évi távolléte alatt elvesztett fonalat, mely a hazai dolgok s személyviszonyok iránt tájékozná, még nem találta meg.

S a m a s s a J ó z s e f, pap és egyetemi tanár lévén, féltettük a főtisztelendő urat azon prédikátori és oktató modortól, melyet e kettős hivatás gyakorlata kifejt. Azonban kellemesen csalódtunk. Szóló eléggé eltalálta a parlamentaris modort; és szellemet s tudományt árult el. Csak egy hibája volt beszédének, hogy szűz beszédnek igen hosszú volt.

No de a szüzeket ki kell beszélni hagyni.

Utánna mindjárt C s e r n á t o n y L a j o s beszélt. — Nem szemtelenkedett.

P e r c z e l B é l a helyesen cáfolja Vukovics abbeli képzeletét, mintha a delegatio miatt ha sonlott volna meg a nemzet! Nem közjogi kérdések körüli nézetkülönbség működött itt; hanem egyéni becsvágy „ministerkedhetnémség“; nem szép szó, de igaz) — mint a választásoknál a bor, s korteskedés szenvedélye és a többi. Általán Perczelé a leghelyesebb beszédek egyike volt.

V á r a d y G á b o r is azon kevesekhez tartozik, kikről föltehetni, hogy őszintén akarják a reformokat. De ha azokat részletezi: csupa másodrendűekkel bíbelődik. Hanem a földolagról, hogy mit ért a megyereform alatt? azt-e mit a prototáblabíró Nyáry Pál? nem tudhatni meg többet, mint pártja bármely tagjától.

Mondjátok ki tisztán, hogy megyei nemesi anarchia helyett a parlamenti kormányzással meg-egyező európai önigazgatási formákat akartok: s én leszek első, ki dicsőségteket fogja zengedezni.

S e m s e y P á l — breviter et sapienter.

M á r i á s s y B é l a , demokrat ő nagysága, a delegatiót retrograd-aristokratikus intézménynek mondja. Tehát még is mondott valaki valami újat! Nem érthetni ugyan; de uj.

R a i s z S z i l á r d ha hallgat, hírneve ugyan az marad.

L u d w i g h J á n o s — ha nem beszél, hát ir; őt nem lehet megmenteni.

A c z é l P é t e r mívelt tiszta fő.

G h y c z y K á l m á n ezúttal a magasabb sopherikában túltön önmagán. Pár nappal az újoncok megszavazása előtt bebizonyítja, hogy — az ország újonc-megszavazási jogáról lemondott.

Általán keményen neki rúgtatott nem a 67-ki kiegyezési műnek, hanem tulajdonképen az Austriávali egyezménynek. Nem mintha in thesi sok igaz nem volna abban, a mit a külképviseltetésről, címről — de nem első mondott. Hanem — mind erre csak mindig egy a felelet: jogilag független, önálló, souverain államot képez-e Magyarország? és tetteleg — képes-e erre?

Mind a két kérdésre Ghyczy Kálmán úrnemmel fog felelni.

Mert Ghyczy Kálmán éles eszű politikus.

De az Istenért; minek játszanak az urak oly üres szavakkal, melyeket a tudatlan nép komolyan vesz?

Ha önök e léggömbön a ministeri polcra vergődnének is föl: nem fogna-e az rögtön szét-pattanni, mihelyt önök kormányozni kezdenének? — és akkor nem fognának-e önök irtózatosan lebukni??

Csakhogy ez nem fog történni.

Sikerülhet önöknek a mire törekszenek, lehetlenné tenni a posteriori a Deákpártot: de mi haszna legyen abból egy a priori lehetlenné lett. önmagát előre is lehetlenné tevő pártnak?

Én nem értem. Meglehet hogy nagyon rövidlátó vagyok.

Zsedényinek igen jó napja volt. És Clio kisasszony mosolygott a karzatról, látva, miként szabdalja a hajdani referendarius a hajdani protonotariust.

Irányi Dániel — beszédében annak mutatta magát, a minek az első füzetben festém. Rádásúl még azon tapintatlanságot is követé el, hogy a törvényhozás teremében megemlíté a porosz tallérokat s orosz rubeleket!

Báró Eötvös József beszédeinek azaz irigylendő sorsuk, hogy mindig az utósórol mondják: „legjelesebb beszéde volt, mit valaha mondott.“

Számos finom fordulatai közül legtalálób volt azon észrevétele, hogy a baloldal még sem egész komolyan kételkedik államviszonyaink tartósságában, — „sőt bizalommal vannak azoknak állandóságához, mert kitűnő tagjai oly vállalatokban is vesznek részt, melyeknek sikerülésére az állandóság szükséges.“

Azt is mondá, hogy hite szerint az alsóház kevés kivétellel csak reformerekből áll! — Kétségtelen. Csakhogy egy része — hátrafelé akarna reformálni.

Mednyánszky Sándor visionarius lehet. Ő Gessler kalapját látja b. Wenckheim Béla fején.

Ha Gessler kalapja úgy nézett ki, mint a német színházban mutatják, akkor ezen állítást ke-
reken tagadom. Báró Wenckheim Béla mérsékelt
cilinderben jár; sőt néha, békésmegyei sans
génejeének pillanataiban, pörge kalapban is.

Furcsa, hogy változnak az idők. 1848 után
a német polizei a Hecker kalapok ellen tartott
irtó háborút. 1869-ben meg a magyar demokra-
ták Gessler kalapja ellen szállnak a síkra. *)

Németh Albert — túl tón 1861-ki be-
szédén. Fényesen megmutatta ő is, milyen poli-
tikai iskola az a megye! De fructibus eorum cog-
noscetis eos.

Gr. Zichy Jenő elmésen, könyvedén s azon
bon sens-al szólt, mely jellemvonása.

Móricz Pál — szélbali variatio super
eodem.

Majláth István kissé subtilis megkülön-
böztetést igyekezett tenni, de nem jó sikerrel,
törvény és intézmény közt; a mi nem egy ugyan,
de nem is egymást kizáró két fogalom.

Egyébiránt az újonnan választott fiatalabb

*) Hecker 1848/9-ben Badenben szította a fölkelést,
Herwegh költővel egyetemben. Midőn a porosz hadsapat szét-
verte a fölkelőket, megszöktek szépen (tout comme chez nous)
még pedig az utóbbi neje szoknyája alá bújva illant ki a határon.

remények egyike. Jó huszár, a hol kardlapozni kell csak az ellent. Bátor, és tudja honnan kell támadni.

Pártja őt sem igen támogatta; mint általán saját pártjabelieit hagyta beszélni, de alig hallgatta meg maga is.

Szakácsi Dániel de la montagne. Kálvinista rectori jelenség, modor, és szónoklat. Nevéhez illőleg szakácsi műtétet hozott javaslatba; t. i. hogy „a négy javaslatból készíttessék egy; — küldjön ki a ház bizottságot, s ez a mi az egyikből kimaradt, iktassa bele a másikba.“ És lesz belőle kotylé.

Ezen jámbor ember választatott meg Lónyay helyett. Aztán legyen valaki büszke képviselővé választatására!

Kerkápolyi Károly egyike azoknak, kiket az új kor emelt ki a magánélet homályából, s elég hirtelen meglehetősen magasra.

Jele, hogy ha akadnak valódi talentumok: a parlamenti kormányzat alkalmat nyújt érvényesítésükre.

Kongó, mondhatni paraszt hangja van. De civilisált érzelmeket, s mívelt gondolatokat fejt ki, s keresetlen, de szabályos szónoklattal emeli háttárra. Mint volt tanár, rendszeres ismeretekkel

bír; elméje bölcseletileg iskolázott. De ez által józan esze, elméssége, s eredetisége legkevésbé sem szenvedett. Pedig ezeket mi magyarok nagyon féltjük a tanulástól. Jó ürügy a nem tanulásra.

Nem tudom Kerkápolyi foglalkozott-e tanári pályáján — hadügyi közigazgatással: de az tény, hogy e szakba alaposan beavatta magát.

Öröndetesen tanúskodik a mellett, hogy mivé fejlődhetik ki magyar elme — cultura, szorgalom és tanulmány által! Ő pártjában már is kiváló állást foglalt el, — s — ha azon kálvinista mogorvaságot, mely pedig csak külsejét, de korántsem lelkületét jellemzi, simább, tetszetősb modorral tudná kicserélni: idővel vezérlő befolyást fogna parlamenti életünk fejlődésére gyakorolni.

Beszéde, mint többnyire, terjedelmes, de mint mindig súlyos és tartalmas volt. Nem a gondolatok mélysége, mely sajátja, jellemzé beszédét; hanem, az alkalomnak megfelelőleg, polémiái elméssége, melyben helyenkint épenséggel remekelt.

Kérlelhetlen világos logikájával szétszedé Ghyczy sophismáinak gordiusi csomóját szálán kint. Egy rakás tépést csinált belőle. Jó lesz az ellenzéki sebekre burogatni; talán behegednek, legalább azok, melyek még el nem mérgesedtek.

Latinovics Vince, Simay Gergely, Domahidy Ferenc, Petrovay Ákos, Györfi Gyula, Királyi Pál, Ivánka Imre, Kautz Gyula, Nyáry Pál, Bánó József, s mások beszédeiről nem szólok, mert „Kronikáinkat nem szabtam oly végtelenre, mint a fölirati vita volt.

Jókai Mór utolsó időben szellemdús paradoxonokban gyönyörködik. Ezek, úgyhiszem, csak kényelmetlen, és ellenmondásokban evickélő személyes- és párt-állását jelezik; s annak szüleményei.

Kitűnő bonsensja s humora dacára, melylyel embereket s viszonyokat megítélni tud, ha akar: az önáltatás poesiséhez ismét nagy merészséggel folyamodott, mondván: hogy ha a magyar hadsereg nem lelkesül a háború céljáért, gyútűpuskája daczára is megverik; (a mi nagyon meg lehet;) „míg ha provocált háborúban hazáját kelle védelmeznie — a kasza is tudott csodákat mívelni!“

Ivánka Zsigmond közbekiált: „Ott voltunk Schwechatnál!“

E három szó többet ért egy órai dictionál.

Horváth Boldizsáré ismét hathatós beszéd volt, kivált azon pathetikus részében, hol a jelen kormány szánalomra méltó állapotát ecse-

telé, mely a sok tanácskozás miatt alig jut a cselekvéshez!

Schwartz Gyula sokat izeg-mozog, s sokat beszél. — De beszéde még is jó volt valamire.

Arra t. i., hogy a balközép homálydús programjának egyik homályos pontja iránt fölvilágosítást eszközöljön.

Ő ugyan is nem csak a szélbal programjával mutatá be Magyarország önálló külön képviseltetését külföldön: hanem hozzá tévé, hogy az Tisza Kálmán bihari öt pontjában is marquirozva van.

Erre T. K. közbeszól: „Ön álló, — nem külön képviseltetésről van ott szó.“

Így siklik ki, mint az ángolna az ember kezéből a baloldal programjainak annyi subtilis pontja, mikor a jámbor ember azt hitte, hogy végre jól megmarkolta.

Igen kíváncsi volnék arra, hogy majd mit markolna a nép, ha önök kormányra jutnának? Csakhogy ezt fájdalom, nem fogom megélni.

Időközben igen sokszor gondolom magamban, ha Tisza és Ghyczy urak beszédeit hallom, s vezércikkeit olvasom:

„He is very clever; but he is not so clever but one can see, how clever he is.“*)

D o b s a L a j o s is tréfált. Több szelleme van, semhogy komolyan játsza a magyar ellenzéki szerepet. Kevesebb, semhogy akármely téren is, a melyen megkísérlé, komoly sikert vívjon ki. Mint színész, mint költő, mint író a befejezettlen naturalismus jellemzi. Mint politikus — még ki-kezdetlen.

Június 1-jén végre elállnak a jobboldaliak a szótól.

Z á m o r y Kálmán ebben pressiót lát, nem a jobb, — hanem a baloldalra.

Furcsa Isten csodája az az emberi velő. Néha olyakat mondat az emberrel, mintha csak a könyökével gondolkoznék.

Irányi ez alkalommal is kimutatta, parlamenti műveltsége menyire terjed. O t. i. az általán elfogadott fölirati javaslat részletes tárgyalásakor újra akarta kezdeni az általános vitát.

*) Ő igen ügyes; de nem oly ügyes, hogy az ember ne lássa — mily ügyes!

A végbeszédeknek csak egy momentuma emelendő ki, mint a mely a fölirati vita üres formaságán túl kihat.

Ez gróf Andrassy abbeli nyilatkozata, hogy „ha az országgyűlés nincs együtt, miután a végrehajtás a kormány kötelesége, egyszersmind a törvények magyarázata is a kormány kötelesége, midőn az országgyűlés nincs együtt.“

Mind elvileg és általában, mind a jelen coneret esetre, a választási törvény alkalmazására vonatkozólag, a miniszerelnöknek világos igaza volt. —

A kormány felelős. A parlamenti kormány a törvényhozásnak kifolyása és közege, mondhatni megbízottja: míg a törvényhatóságok, fogalmuknak megfelelőleg, csak a helyi közigazgatás közegei.

A kormány minden pillanatban cselekedni, és nem csak a törvényeket végrehajtani köteles; hanem köteles intézkedni azon millió esetekben is, melyekről a törvény, nem terjeszkedhetvén ki az államélet minden minutiáira, ha még olycasuisticus volna is, nem gondoskodott; intézkedni a törvények szellemében, — melyet neki kell magyaráznia, s pedig rögtön; intézkedni egységesen az egész országra kihatólag, mert a tör-

vény csak egyformán, s nem helyenkint különféleképp alkalmazható:

világos tehát, hogy nem a nyolcvan és egy-néhány helyhatóság: hanem a kormány részén van a törvény magyarázatának joga és kötelessége — a felelőséggel együtt.

Hogy e törvényt magyarázat nem a törvényhozás rovására gyakorolható jog; — hogy az esetleg csak ideiglenes lehet, mert a törvényt magyarázni, vagy megmásítani végérvényesen csak az jogosult, ki törvényalkotás jogával bír, — tehát a törvényhozás; hogy a törvényhozás a törvénynek a kormány által lett magyarázatát s végrehajtását helyteleníteni jogosult, hogy helyébe mást szabni ki a jövőre; — sőt, ha helyén látja, a kormányt felelőségre vonni, s iránta bizalmatlanságot fejezni ki, s azt leléptetni jogosult: ezek oly kezdetleges, oly elemi igazságok, mik önként értetődnek, mik nem szorulnak arra, hogy még külön kimondassanak.

Nem kell feledni, hogy a parlamenti kormányzat szelleme az utólagos felelőség. A kormány a törvények alkalmazásáért, s így magyarázataért a törvényhozásnak felelős; és c felelőség kiterjed a legjobb hizsemű cselekményére is. De felelős a mulasztásért is, a hol cselekednie

kötelessége volt. És a mulasztás mentségére nem szolgálhat, hogy — nem lévén együtt az országgyűlés — be akarta várni, vájjon az miként magyarázza e vagy ama törvényt!

E tekintetben tehát kicsinyesnek, és gyakorlatiatlannak tartom Tisza Kálmán indítványát. Az ha határozatba menne, vagy fölösleges fogna lenni; vagy a kormányzatnak akadálya.

Tisza Kálmán indítványa így szól:

„Utasíttassék oda a ministerium

1- ször, hogy tartózkodjék a törvénynek végrehajtás, alkalmazás közbeni magyarázatától oly esetekben, melyekben nem ő az illetékes végrehajtó közeg, és a melyekre nézve ezen fölül létezik oly alkotmányos testület, mely az eltérő vagy helytelen értelmezések fölött végérvényesen határozni hivatva van;

2- szor, hogy ne avatkozzék a törvények végrehajtására hivatott más közegek és hatóságok jogkörébe;

3- szor, hogy a ház elébe mielőbb törvényjavaslatot terjeszsen a közigazgatási közegek és hatóságok felelőssége és egy oly alkotmányos független bíróság szervezése tárgyában, mely az említett közegek és hatóságok, vagy az azok és a ministerium között eltérő nézetek esetében a törvényeknek miként értelmezése és alkalmazása iránt, az egyes concret esetekhez képest véglegesen határozzon.“

Az első két pont értelmét nem könnyű eltalálni.

Az első pont, midőn eltiltja a kormányt a törvények magyarázatától bizonyos esetekben —: fölteszi, hogy arra más esetekben teljes joga van. Ezt Tisza Kálmán mondani

nem akarhatta, mert akkor több jogot adna a ministeriumnak, mintsem a ministerelnök igénybe vett.

E pont tehát nem szabatosan formulázott. De ezt ne tartsa senki stylaris hibának. A hiba lényeges; benne van magában az eszmében. Mert azt kérdem én, vájjon szabad-e ma, midőn még ily országgyűlési határozat nem létezik is, szabad-e ma a ministeriumnak más „közegek és hatóságok“ jogkörébe avatkozni?

Világos hogy nem. Ehhez nincs szükség országgyűlési határozatra.

Mi tehát az indítvány rejtett eszméje és lényege? Az, mit Nyáry Pál drastice úgy fejezett ki: hogy megye és ministerium coordinált hatalmak.

Ha az országgyűlés oly ruganyos, nyújtható, s mindenkép magyarázható határozatot hoz, miszerint „tartózkodjék a ministerium a törvények végrehajtás közbeni magyarázatától oly esetekben, melyekben nem ő az illetékes végrehajtó közeg“: azzal sem egyrésről a törvények végrehajtását az anarchiától, sem másrésről a közigazgatási autonómiát a ministeri önkény elöl nem biztosító. Mert ama határozatnak értelmezése az egyéniségtől függ.

Én például, tekintettel az 1848: III. 6. §-ára, azt mondom: a törvények egyedül illetékes végrehajtó közege a ministerium; mert a megyei városi hatóságok csak helyhatósági közegek; a helyhatósági autonómia az országos törvények által korlátolt; és az országos törvények végrehajtására logikailag ki sem terjedhet; az országos törvények végrehajtásánál a helyhatósági közegek csak az e s z k ö z t képezhetik. Ennélfogva elő sem adhatja magát azon eset, hogy a törvénynek végrehajtás közbeni magyarázata lenne szükséges, melyekben nem a kormány volna az illetékes végrehajtó közeg.

Nyáry Pál iskolája azonban egészen ellenkező eredményekre érezné magát jogosítva a föntebbi határozat esetében. Százat lehet fogadni egy ellen, — sőt a municipalisták tanaiból önként következnek is: hogy oly eset soha elő sem fogna kerülni, melyben ne a megye tekintené magát illetékes végrehajtó közegnek.

És ekkor a kormány mi volna egyéb, mint zérus. A mi most.

Az indítvány két első pontja tehát a meny nyiben okszerű: — fölösleges, mert önkint értetődik.

De horderejében még is veszedelmes, mert

törvényesen szentesítené azon jogot, melyet eddig némely megyei bizottmányok csak bitorolni kíséreltek meg; t. i. magyarázgatni a törvényt, s saját törvényt magyarázatától tenni függővé a kormány országos rendeletének végrehajtását, vagy félretételét. Törvényesítené tehát az anarchiát; lehetlenné tenné az ország törvényszerű, alkotmányos kormányzatát.

Nem szükséges megmondanom, hogy ily végletek eredménye a reactió. Nem értem a kidről, a Bécsből jövő reactiót, sem a már elvénült camarilla kisasszonyt. Hanem értem azon reactiót, mely a nemzet közvéleményében föléledne a szabad intézmények ellen, ha azok a renddel, s erős kormánynyal, mely a rend előfeltétele — egybeférhetetleneknek fognának mutatkozni.

Őszinte sajnálkozásomat kell kifejeznem a fölött, hogy Tisza Kálmán, ki a legkomolyabban tanuló, s európai színvonalra törekvő politikusok egyike a baloldalon — nem veszi észre, hogy az elavasodott anokronistikus nyáripáliádok folyam-medrébe ragadtatik, — mely nem vezethet jövő elé, mert visszafelé folyik a múltba.

A mi végre indítványának harmadik pontját illeti, a közigazgatási közegek felelősége s oly bíróság tárgyában, mely a hatóságok egymás és a

ministerium között a törvények értelmezése iránt fölmerült eltérő nézetek esetében határozzon: vajjon az célszerű-e? vitatható-e? majd csak akkor lehetend elhatározni, ha már a közigazgatás egyáltalán szervezve, a hatóságok jog- és hatásköre körülírva és kiszabva leend. Szóval: a megyei s városi hatóságok szerveztetése után.

Mit akarnánk most biztosítani, és kinek?

A municipiumok mai homályos jogkörét, melynek fele csak elavult usus, másik fele pedig egyenes abusus?

És ki számára biztosítani? a mai megyebizottmányok számára, melyek csak de fait léteznek, s már alkotásuknál fogva törvénytelenek, — és semmi esetre fönn sem tarthatók?

A közigazgatási közegek ezen caricaturáit akarjátok bepólyázni a felelős kormány gyengéd-telen érintései elől? Lehetetlen.

Rendezzük tehát előbb a közigazgatást; szervezzük a megyei s városi hatóságot; tűzzük ki hatáskörét: és akkor — ha szükségesnek fogna látszani — gondoskodjunk oly bíróságról, mely, ha a kormány a törvényt, alkalmazásánál s végrehajtásánál hatáskörén túl terjeszkedőleg magyarázná: valamint a hatóságoknak jogköreik iránti összeütközése esetében — döntení illetékes legyen.

De hogy állunk tehát a közigazgatás szervezésével?

Felelet: sehogy.

Mert egyelőre erről hallgat a krónika.

És csak a törvénykezés rendezéséről van szó. — Lásd a következő fejezetet.

IX.

TÖRVÉNYKEZÉS REFORMJA.

Az igazságügyérnek a törvénykezés reformjára célzó javaslatai közül az, mely „a bírói hatalom gyakorlásáról“ szól, közpolitikai szempontból a legfontosabb.

Kimondatik benne azon elv, miszerint az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítetik; —hogy az a fölség nevében, és ministeri javallatra általa kinevezett bírák által gyakoroltatik; kik elmozdíthatlanok; s kiknek a kormányhatalomtól való függetlenségét a törvényjavaslatok az emberi lehetőség határáig biztosítani alkalmasak.

Nem föladatomban ebbeli részletekbe ereszkedni. Megelégszem azon elvek diadalával, melyeket kiemeltem; melyeknek helyességét mutogatni nevetséges és fölösleges; mert azok a kor

színvonalán állnak, s minden mívelt nemzetnél érvényre emelvék régóta. *)

Mind a mellett a „bírák kinevezésének“ elve ellen bizonyosan lesz ellenzék: azon vármegyeisták részéről, kik — mert egész nemes atyafiságuk korteskedésből éldegél — az alkotmányosság biztosítékait a választásokban mondják rejtetni; azon baloldali reformerek részéről, kik municipalitás és törvényhatósági autonómia alatt olyan közigazgatási rendszert óhajtanának, minő sehol a világon nem volt, nem is lesz; és végre azon speciális magyar állambölcsek részéről, kik azt hiszik, hogy valamint speciális magyar istenök van, úgy ők speciális magyar parlamenti kormányzást is fognak kitalálni megyei hasison; melynek eszményéért Mocsáry-Németh Albert-Nyáry Pál mint polilikai extrawurst-ért rajongnak.

Sőt — már első füzetemben kifejtett meggyőződéseim szerint — a törvénykezés ügyével majd az egész megyekérdés fog szőnyegre kerülni.

*) Tüzetesen tárgyaltam e kérdést „Parlamenti alkotmány s vármegyei reactio“ című munkácskám-ban (Ráth Mór 1867.); de természetesen nem politikai kolompósaink ínyére, minélfogva lehetőleg ignoráltatott. Nem ártana sokaknak megolvasni. — nem saját eszméim, de az összehordott tényadatok — igen tanulságosak volnának.

És valóban Ghyczy Kálmán a jún. 8-ki ülésben következő indítványt nyújtott be:

„A bírói hatalom gyakorlásáról, s a bírák s bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló törvényjavaslatok a törvényhatóságok rendezésével szoros kapcsolatban lévén: azon törvényjavaslattal egyidejűleg fognak országgyűlési tárgyalás alá bocsáttatni, melyet a törvényhatóságok rendezéséről a ministerium legközelebb beterjesztendő

A kormányzó párt részéről kiemeltetett, hogy a törvényjavaslatnak az osztályokban tárgyalását megtagadni nem lehet. Deák Ferenc kifejté, hogy Ghyczy indítványa is az osztályokban előadható, s ha határozatba mehet — akkor a központi bizottság elé kerül; s végre is a ház határoz a fölött: együtt tárgyalassanak-e vagy nem?

Horváth Boldizsár határozottan tiltakozik Ghyczy indítványa ellen, melyet helyesen „elnapolási indítványnak“ nevez.

I v á n k a — a bekövetkezett szavazásban nem nyugodhatik meg, mert a horvátok is fölálltak. Ez pedig Magyarország belügye. E ö t v ö s megjegyzi, hogy ez nem belügy, hanem házszábályok kérdése.

B. B e d e k o v i c s horvát minister nem szólt

ugyan, hanem finom mosolylyal ajkán körülbelül ezt gondold magában:

„Hála az égnek, ez nem közös ügyünk. Horvátország megyei közigazgatása, rendőrsége, törvénykezése rendezve van. Semmi oka sincs a magyarországira vágyódnia. Csak tartsa meg magának, ha neki tetszik, az ő vármegyéit.“

De térjünk vissza Ghyczy indítványára.

A baloldal mindig kitűnő éberséggel ragadt meg üstökénél minden kis ürügyet maga népszerűsítésére: de soha szebb alkalma nem volt ennél.

Mert sajnos nem lehet tagadni, Ghyczynek ez alkalommal teljesen igaza van: a bíróságok szervezése a megyék s városok közigazgatási rendezésével szorosan egybefügg; sőt teljes hatályát nem is gyakorolhatja, ha az meg nem előzi.

Hogy kézzelfoghatólag fejezzem ki magam: nem lehet senkit előbb elítélni, míg befogva nincs; vagy is mint a nürnbergiekről mondják, hogy senkit sem akasztanak föl, míg meg nem fogják. Jó bíróság előzménye — jó közigazgatás, és rendőrség. Ezeknek kell a bűnöst megtalálni, megfogni, az elővizsgálatot keresztül vinni; sőt polgári peres ügyekben sok lényeges funkciót közvetíteni, és utóbb az ítéleteket végrehajtani stb.

Mit ér nekem az, ha péld. Kutyabagos városában a legjelesebb törvényszék székel is; de világos nappal is rablók rohanhatnak házamba; vagy félórányra a várostól senki élete nem biztos; és pedig azon egyszerű okból, mert azon város tisztviselősege maga is egy organizált rablóbanda, melynek azonban a ministerium körmére sem üthet, mert hisz a — csőcselék választásától, a csőcselék kezétől függnék.

De maga a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslat 22-dik §-a világossá teszi annak a megyerendezés kérdésével való érintkezését, elrendelvén, hogy: „a bírák vagy bíróságok hivatalos megkereséseit a közigazgatási (úgy állami mint törvényhatósági és községi) tisztviselők is felelőség terhe alatt tartoznak teljesíteni.“

E felelőség hordereje a megye közigazgatási rendszerének minőségétől függ; — a megyék mai szerkezetében vajmi csekélynek fogna az bizonyulni!

Au fond tehát igaza van Ghyczynek. Ő egy nagy szót mondott ki.

A törvénykezés szervezésének a megye- s községrendezéssel együtt kellett volna előterjesztetni.

És semmi kétség, hogy ha a baloldal vezérei határozottan állnak a haladás terére, s a reformok radicalismusában túlszárnyalják a fabius-cunctator kormányt: semmi kétség, hogy az ország azon számos, kevésbé lármás, de vagyonosság s értelmiség által mély befolyású elemei, melyek rendezett közigazgatás, s gyors igazgatszolgáltatás után sóvárognak — e naptól fogva az ellenzékbe vetik reményeik horgonyát.

Semmi kétség, hogy ha a baloldal megragadja a megye kérdését, s a közvéleménynek biztositékot nyújt, hogy azt az európai civilisált államok szellemében készül megoldani: az ország minden elfogulatlan embere, s minden liberális ember hozzá fog csatlakozni.

Sajnos, hogy ez nem így van.

A baloldal gondoskodott arról, hogy a legjámborabb optimista se legyen képes fölteni róla, hogy a megyerendezés alatt egyebet ért: mint a régi, de modern rongyokkal tarkázott, megyéknek a parlamenti kormány fölötti túlsúlyát; a megyékben pedig demokratikus hangzású frasisok alatt a koldussá lett nemes famíliák uralkodását.

Akárminő jó tehát ezen alkalom népszerűségvadászatra, az a baloldalra nézve még is elveszett.

És épen azon körülmény, miszerint az ellenzék retrogradabb a kormánynál, azon körülmény az, mely kétségbe ejti az embert.

Ugyan is mi legyen olyan ország parlamenti alkotmányából, melyben az ellenzék nem hogy előre nógatná s tolná a kormányt a haladás terén, hanem ellenkezőleg föltartóztatja; csak lehetlenné teszi a kormányt a nélkül, hogy magát lehetővé tudná tenni?

Távol legyen tőlem a baloldal ellen azon banális polémia, melyben bizonyos lapok s röpiratok hosszú ideig tetszettek maguknak, akkor variálva leginkább azon themát „a baloldal abdicált“ — „a baloldal nem létezik“: midőn az legnagyobb erőt s ügyességet fejtett ki.

Ha magasabb, nem párt, hanem hazafiúi szempontból tekintjük pártjaink helyzetét, és a deákpárti kormánynak mindinkább tornyosuló nehézségeit: nem képzelhető, hogy a parlamenti kormányzat nálunk gyökeret verjen; de az sem, hogy a helyett tehát minő kormányzatnak lehetne jövője s tartóssága?

A baloldal túlvérmes könnyűséggel veszi a dolgot, ha azt hiszi, hogy a Deák-kormány után rajta a sor, hogy ő ennek természetes örököse.

Nem oly egyszerű a dolog. A balközép ál-

lása sokkal nehezebb, mint vezérei képzelik. Ők sem nem bírnak elég bizalommal fölül; sem nem eléggé népszerűek alól.

Nem akarom én kétségbe vonni a balközépnek az uralkodóház iránti loyaltását, s ennek mélységét, őszinteségét. De már arról nincsenek eléggé meggyőződve az érdekeltek, vajjon komoly szándékuk-e Austriával való közjogi kötelékünket föntartani s szilárdítani?

És ezt nem lehet csodálni, minthogy gyakrabban ejtettek el olyasmit: hogy nekünk csak a fejedelemmel, a dynastiával van dolgunk; de az austriai országokkal nincs szövetségünk.

Az államadósság megosztásának eszméje is, — a közös ügyek elleni polémia, — a delegáció irányában követett eljárás, — a baloldali lapoknak Beust politikája elleni gyanúsító, ellenben a porosz törekvésekkel rokonszenvező hangja: mind ez nem költ iránta bizalmat a Lajtán túl;

— legfőlebb azon jelentéktelen grossdeutsch körökben, kik mielőbb a porosz alatt egyesült Németországhoz szeretnének csatlakozni; és a kik a personal uniót csak átmenetül kívánják.

Másrészt még is lehetlen oly politikai „jövöbéli zenészeknek“ tartani Ghyczy-Tiszáékat, hogy terveiket Austriának ily módon — ki

tudja mikor, de korunkban aligha bekövetkezendő felbomlására, és Európának oly átalakulására alapítsák, melyben az uralkodóház iránti kizárólagos loyaltás gyakorlatba vételére kerülne majd a sor.

Azonban vajmi nehéz egy köröszül-kasul járdalt erdőben eligazodni, ha az ember még azon pontot sem ismeri, melyből kiindult.

Ne feszegessük tehát a középbal törekvéseinek enigmáját; hanem tegyük föl, hogy gyakorlati politikát követ; és így az austriai-magyar monarchia szövetségi kötelékét programmjából nem törli ki, ha a viszonyok őt kormányra emelik.

Ezt föltéve, a többi önként következik.

Vájjon a kormányra jutott baloldali vezérek a delegatio eltörlését, a közös ügyek korlátolását a personal unió legmerekvebb fogalmáig, — Magyarország önálló („de nem külön“) külképviseletét köröszül viendik-e: az csak mellékes kérdés.

A főddolog az, hogy az államadósságok fizetésében való részvételünket meg nem tagadhatják; legfőlebb formáját változtathatják meg, (talán kedvezőbbre, de meg lehet kedvezőtlenebbre): és e szerint a közterhek súlyán 1%-val sem fognak lendíthetni.

Vájjon, ha a baloldal vezérei kormányon vannak: az uralkodó személyes cselekményeit annyi tiszteletlenséggel fogják-e illetni, hogy az általa az alkotmány helyreállítása előtt kinevezett, Neki híven szolgált, Általa annak idején kitüntett hivatalnokoktól megtagadják a fejedelmileg biztosított nyugdíjt?

Hát a jelen kormánynak is már az abszolutismus vagy provisorium korából átvett hivatalnokait, kik nélkül nyolc napig sem képesek a kormányzat gépezetét mozgásban tartani, megtartandják, avagy nyugdíj nélkül en masse elbocsájtandják-e, és telivér baloldali rüpökökkel, megyei fatuskókkal népesítendik-e meg ministeriumaikat?

No már pedig mind ezen lehetetlen sőt boldond cselekedetet megvárná tőlök eddigi pártjuk; és pedig nem épen jogtalanul; — mert hisz ők ezen dolgok miatt ostentativ zajt ütöttek a Deák-párt ellen?

A mi pedig a belügyek administratióját s az e téren óhajtott reformokat illeti, nincs a mívelt osztályok körében Ghyczy-Tisza s elvtársaik iránt a legcsekélyebb bizalom sem.

Egyetlen alkalommal sem látszott e párt a reformokat komolyan szívére venni. A nagy libe-

ralis elvek, a civilisált világ institutiói iránt való cultusnak semmi nyoma; ezek mind szemeikben s kezeikben nem célt, hanem eszközt képeznek a kormánypártnak galibákat csinálhatni, és ennek is elég lassú tevékenységét meggátolni.

Sokat mondék talán? Nem hiszem. Micsoda, ha senki sem vár szabadelműség, tizenkilencedik századi eszmék tekintetében semmit is azoktól, kik védelmök alá vették Heves és minden garázdálkodó megyék desperatus ügyét a kormány ellen; és a törvényhozás jogának Pestmegye bizottmánya által merényelt azon bitorlását is, melylyel a választási jognak, e legfontosabb alkotmányos jognak kiterjesztésére vagy megszorítására magát illetékesnek tartotta; nemcsak védelmök alá vették, hanem e visszaélésből szabályt akarnak alkotni (Tisza Kálmán indítványával), és általán az úgynevezett „törvényhatóságok“ hatalmát minden alkalommal a törvényhozás és kormányzat e g y s é g é n e k rovasára kiterjeszteni iparkodnak; és a kik közt végre oly antiquált nemesi pasa ül qua vezér, mint Nyáry Pál! és a többi.

Más oldalról mit fognának Ghyczy-Tisza urak pártjuk műveletlen zömének nyújtani, kiknek összes politikája, hogy huncfut a német?

Mindezeknél fogva azon homályos kétértelműségek közül, melyek a baloldali vezérek mind közös, mind belügyi programját és eljárásukat jellemzik: roppant csalódás fogna okvetlenül kifejlődni; és a mint a kormányra jutva, a kormányozhatóság bizonyos feltételeivel és szükségével állanának szemben: sokat pöngetett elveik, ellenzéki frázisaik üres értelme mint megannyi boszuló angyal fogna ellenük föltámadni.

Röviden: Ghyczy-Tiszáék kormányra jutva, mai (nem mondhatni országos, de legalább) relatív népszerűségük, melyet ők talán a valódinál nagyobbban tartanak, mint a pára szétfoszlanék: mert azon erkölcsi ruganyok, melyek fölemelték, azon percben, melyben fönn lesznek, el fogják ejteni és a szélső bal fogna, ha nem is majoritásra, de tekintélyes számra emelkedni: mert nem kell feledni, hogy a balpárt nagy részét képezi azon kormányozhatatlan elem, melynek egyáltalán semmiféle kormány sem kell; mely Ghyczy-Tisza urakat, még mielőtt letették volna ő Fölsége kezeibe az esküt, már is hazaárulóknak kiáltaná ki. —

A középbal kormányra vergődésétől vérszemet kapna mind e fajta hazafi, s a szélső balhoz térne át; — de a szélső balhoz térne még sok

ma még deákpárti radicalis reformember; mert — habár azon szélső oldalon is vannak bocskoros nemesi 47-es reactionariusok: de még is nagyobb számmal vannak — a valódi, sőt túlzó és zavaros fejű radicalisok.

Június 23.

Az itt leirt gondolatok foglalkoztattak tegnap és ma; — tegnap midőn egy nagygyá földagasztott alárendelt kérdés, a horvát szlavón határőrvidéki fa-eladás — miatt csaknem szétrobbantatott „a jó katonákból álló, de vezérlet nélküli“ Deákpárt; —

és ma, midőn Ghyczy gyenge izmainak minden erejét megfeszíté, hogy a bíróságok rendezése iránti törvényjavaslat tárgyalását megakadályozza . . . legalább egy napig!

Engedje meg a baloldal tisztelt vezére, az indítványától várható eredmény nem volt arányban a politikai soliditása iránt mindenki által adózott becsülés veszélyeztetésével.

Ez eljárására nem lehet kevesebbet mondani, mint: hogy kicsinyes volt.

X.

HORVÁTH BOLDIZSÁR.

Az igazságügyminister egy órai beszédben fejté ki törvényjavaslatának indokait.

Horváth Boldizsár szónok. Előadása könnyű, világos, s a szívmelegség páthosával hat. Ő a politikának szeret magas régióiba emelkedni, honnan gondolkozó fő a nemzetek sorsának örök törvényeit vonja le. Hangja nem lármás, de elég erős, rokonszenves, és tüzes ha kell.

Mai beszédének elején a szónok ezen előnyei kevésbé voltak észlelhetők. Hangján észrevehető volt, hogy beszéde nem benső nemes ingerültségének közvetlen kifolyása, mely az ő ékesszólását elragadóvá teszi; hanem előkészített, s a baloldali galibák által pár napra visszafojtott.

Továbbá az indokolás, s előadás tárgyila-

gossága, mely az általános vita bevezetésül helyén volt: a szónoki művészetnek szűk korlátokat szabott.

Mind a mellett az igen hatásos, s helyenkint gyújtó erejű beszéd volt; messze kiható horderővel s értelemmel.

Méltó inauguratioja volta belreformok azon kezdeményezésének, melynek pillanata után rég sóvárgott nemesen becsvágyó lelke.

Ő a legközelebbi napok hőse; — és érdeemes, hogy közelebről szemügyre vegyük.

Horváth Boldizsár a ministerium parádés lova, melyet mindenkor elővezetnek, midőn a világot meg kell győzni arról, hogy a jelen kormány mennyire demokrata. Mert hát Horváth Boldizsárnak azon előnye van, hogy nem született nemes ember és született nem nemes ember.

Ezer bocsánat, hogy lóval hasonlítám össze tisztelt igazságügyministerünket: de nem jövök ki e hasonlításból.

Mert ő egyúttal a ministerium igavonó lova is; legalább hosszú ideig ő volt, ki a ministeri tanács jegyzőkönyvét is vivé, s legfontosabb föl- és leiratokat, trónbeszédeket s országnak szóló ministeri rendeleteket s törvényjavaslatokat fogalmazta.

Azt mondják sokszor megtörtént, hogy ezen ügyiratokat — a tanács folyama alatt — t é r - d é n f i r k á l v a concipiálgatta. Némely emberek innen magyarázzák azon kaligrafiai hibákat, miket mézes heteiben a ministerium egynémely rendeletébe tőn. Mások ellenkezőleg azon correcturákból, miket collegái tőnek rajtuk. Mert hisz ismeretes, a legbiztosabb módja egy tökéletlen fogalmazványt tökéletesen haszonvehetlenné tenni az, hogy ha — t ö b b e n javítgatnak rajta.

Tudni való, hogy parádés ló nem való egyúttal terhes munkára. Győzi ugyan, mert vére jó, s tüze pótolja az anyagi erőt. De a „strapác“ utóvégre még sem neki való. És gazdája bánja meg, ha nemes buzgalmával visszaélt.

No de ne folytassuk ezen gyengéd példázódást; hanem vegyük elő a stereoscopot; hadd lássuk az igazságügyért en rélief.

Az embernek két szeme van. Az egyik nagyítja, a másik kisebbíti a látott tárgyat. Amazzal felebarátunk hibáit; ezzel erényeit szoktuk vizsgálni.

Vegyünk tehát nagyító üveget, mely ha a hibákat fokozza is, legalább a jó tulajdonokat is anynyira kiemeli, hogy észrevétlen nem maradhatnak.

Horváth Boldizsár, a mindig aristokratikus, és többnyire olygarchák által kormányzott és kizsákmányolt Magyarországon a ministeri polcon: már önmagában érdekes jelenség; s mondhatni a korszellem incarnatiója; a demokrat érzületnek kijutott elégtétel.

Elégtétel, mondám; mert a demokratia nem abban áll, hogy a társadalomnak születés, vagyon, s összeköttetések által kiváló elemei mesterkélnt intézmények által elüttessenek azon befolyástól, melytől el sem üttethetnek; melyet ép oly hatálylyal gyakoroltak a görög demokratiai, mint gyakorolnak az amerikai köztársaságban.

Hanem a demokratia áll a jogegyenlőség azon intézményeiben, melyeknél fogva a társadalom legszerényebb rétegeiből is a legmagasb polcig emelkedhetiks természet szerint kell emelkednie annak, kit jeles tulajdonai magasb hatáskörre képesítenek.

Mi az ily emelkedés vis motrix-a, eszköze? a közvélemény hatalma.

Senki kegye, hanem — ő Felségének jól helyezett bizalmán kívül: a k ü l v é l e m é n y ültette Horváth Boldizsárt a ministeri székbe; a közvélemény, mely azt tartá róla, hogy kitűnő jogász, tudományosan mívelt politikus, munkás

férfi, és mindenek fölött, hogy a nyilvános és a magán életben kristály tiszta jellem.

Vajha a közvélemény mindig úgy eltalálná az igazat, a valót, mint a jelen esetben.

Azonban demokrat alkotmányos intézményeink, s a valódi és a ferde demokrat nézetek dacára, melyeknek uralma alatt áll korunk: mi Magyarországon még is átmeneti korszakban élünk. „De par la loi“ demokraták lettünk. Az aristokratizmus azonban nem halt ki belőlünk. Nemzeti jellemünkben van. Meg is szoktuk, hogy mindig aristokraták tartották kezükben a kormány rúdját. Ezt a nép is, de ők maguk is természetesen találták. Ők magukat arra mintegy jogosítva, a hatalmat mintegy örökségüknek képzelik. Öregapja ennek államminister volt, annak nagybátyja cancellár, ipája országbíró, ősapja nádor és a többi.

Innen van az, hogy a magas aristokratia tagjai ha kormányra kerülnek, oly könnyedséggel találják bele magukat szerepükbe, habár szellemileg arra kevésbé képesítvék is.

És i n van, hogy Horváth Boldizsár, benső büszke önt lata dacára is, mintegy parvenuének érzé magát jó ideig a ministeri tanácsban; és hogy, a mint legalább rebesgetik, túlságos enge-

dékenységgel vagy deferentiával viseltetik „született“ collegái iránt.

Részemről megvallom, hogy ennek okát nagyobbrészt Horváth B. személyes jellemében, szerény, szelíd, csaknem lágy lelkületében találom; — de találom legfőképp politikai tapintatában.

Az alkotmányos élet folytonos kialakulásokból áll. Az alapelve. Ennek kell áthatnia a pártokat, mint a törvényhozás tényezőit. És ezen kölcsönös engedékenység s a főelvek határáig menő kialakulás az, mi a parlamenti ministeriumokat is kell hogy áthassa; nélküle — az emberi elmék szétágazásánál fogva — egy kabinet sem állhatna meg 14 napig.

Vannak absolutisták, kik véleményüket minden körre, melyben mozognak, ráerőszakolják, és minister collegáik irányában is úgy viselnék magukat, mint a — pokróc. (Nem Nyáry Pálra célozok.) De ha az ilyen úr még oly capacitás volna is, — miután merevsége olyanul ismertetnék, aligha vétetnék combinatióba bármely minisztérium alakításakor is: vagy ha igen — rövid idő múlva vagy ő, vagy a kabinet kénytelen volna visszavonulni.

Továbbá — senki sem ismeri jobban, Horváth B. kivételes gazdag elméjét nálam-

nál; valamint senki sem rokonszenvezhet inkább tisztult nézeteivel, — s a dicséretes gyakorlati értelemben vett r a d i c a l i s reformeszméivel nálamnál; mert ha világtörténelméből nem tanultam volna is, tapasztaltam Austria sorsán a félrendszabályok, a „Halbheit“ átkos voltát. Még is úgy képezem, hogy némely esetben sem az ügynek, mely szívéen fekszik, nem ártott, sem maga iránt nem volt igazságtalan akkor: midőn ministertársainak egyben másban engedett.

Mert Horváth B. ámbár positiv ismeretekben gazdag, tapasztalásokon átment reál politikus: még sem egészen mentt bizonyos idealismustól, mely vérmérsékletében lakik, vagyis inkább összes physikai s erkölcsi organismusát áthatja: mert ő azon választott férfiak, azon hommes d'élite — egyike, kik fejökkel érzének, szívükkel gondolkoznak!

Az emberek legnemesebb faja; — de nem mindenkor, és nem mindenben leggyakorlatiabbak.

Ellenben lehettek sőt voltak esetek hol kétségen túl czélszerűbben teendett a ministerium, ha Horváth véleményét elsajátítja, mintsem hogy leszavazta.

És pedig a törvényhatóságok kérdésében talán ez az eset. Nem Horváthon múlt, hogy az

még a múlt országgyűlésen nem terjesztetett a ház elé.

Hanem baj az reá nézve, ha igaz, mit szűkebb de magasabb körök rebesgetnek, hogy reformvágyainak, s javaslatainak néha kisebbségben maradása, s elhalogatása keserűségre hangozolja. —

Vannak és voltak ministerek, kik minden alkalommal tárcájok letételével fenyegetnek; — de aztán még is lebeszéltetik magukat.

Majd eljő annak is az ideje. De a halál is édesebb oly küzdelemben, melynek méltó tárgya van. Aki oly viszonyok közt, minők a hazáé, kormánypolcra lépett, az, ha nevét nem akarja föláldozni, mindenét kell föláldoznia. És aztán nem marad egyebe — nevénél, mely a jelen szenvedélyeinek ködéből előbb utóbb fénylőn fog kikelni, hogy ragyogjon és világítson az utókornak.

H o r v á t h B o l d i z s á r tól sokan irigylük a ministeri tárcát. Köznapi lelkek, kik magas állásban csak alantas hiúság kielégítésének örömét vélik rejleni; vagy oly alacsonyok, kik a ministeri tárcával járó fizetésre is eszmélnék.

H o r v á t h B o l d i z s á r, az ügyvéd, s földhitelezeti igazgató jövedelme ha talán, szám-

szerint nem több volt is mint ministeri fizetése, de mindenesetre magán élete viszonyaihoz képest és szükségeihez mértten sokkal dúsabb volt, mintsem miniszteri fizetése oly szegény demokrata minister collegákkal szemben, mint Wenckheim, Andrassy vagy Festetics.

De „portefeuille obligé“; és így hihető, hogy Horváth vagyoni áldozatot is hozott hazafiúi ambíciójának. Erkölcsi áldozata ennél is nagyobb: mert oly ministeri tárca, melytől k i n e v e z é s e k függenek, e hivatal vadász és kenyérleső országban, — egy kinevezett boldogra — száz boldogtalan ellenséget csinálva, erkölcsileg, még hírnevében is képes megölni az embert.

Azután őszintén szólva nagy gyönyörűség is minister lenni oly országban, hol a silány igazságszolgáltatás gyalázata, a nem segíthetés ténye mellett; — és az úgynevezett törvényhatósági visszaélések és garázdaságok miatt a felelőség a ministerre háromol, a nélkül, hogy egy esküdtet is feleletre vonni hatalommal bírna. Azután a reform nehézségei, — a törvényhozás gépezetének hiányos és lassú működése, — az ellenfél részéről csinált akadályok, — saját feleinél pedig a megértetés és kellő támogatás hiánya, sőt visszariasztás:

valóban jó idegrendszer kell hozzá, hogy az ember az ilyen ministeri tárcát teljes tisztelettel — irigyeinek fejéhez ne vágja.

Vegyed ehhez nyájas olvasóm, hogy Horváth Boldizsár korántsem valami kifáraszthatlan szellemi vasgyúró, ki nem is érzi a munkát; hanem ellenkezőleg azon finomabb organismussal bír, melyet a lelkierő és akarat túlságos munkára erőszakolhat ugyan, — de e túlfeszítést csak az idegzet rovására bírja el.

Elég mindez, arra, hogy érzékenységét megértsük. Pedig tout comprendre — c' est tout pardonner.

Bizonyos, hogy Horváth mindenkor erélylyel és határozottsággal lépett az előtérbe, hol a kormány valamely népszerűtlen, de helyes eszméjét, nem kedves de hasznos, vagy legalább kikerülhetlen intézkedését kellett védelmezni.

Mind a mellett azonban, hogy a népszerűtlenségtől nem fél, — népszerű, a mennyire Magyarországon ministerség és népszerűség egyáltalán összeférhetnek.

Az irányában aránylag kedvező közvéleményt nyilvános pályája lefolyásán kívül, egyéniségének kell tulajdonítanunk.

Horváth Boldizsár nem pongyola, de kere-

scetlen egyszerűségű férfi. Arcának lágy vonásai-
ból a humanitás, szemeiből a szívjóság olvasható
ki. Modorában műveltség mellett magyar őszinte-
ség, (mely különösen a vidéki szorgalmazókra
megnyerőleg hat;) és talán túlságos közlékenység,
azon nagyobb szabású lelkek sajátja, kiknek, mert
nem tartanak senkitől és semmitől, titkaik nin-
csenek.

Harmadfél évi ministersége dacára a minis-
téri vörös zsölleszéktől legkevésbé sem káprázik
a szeme. Az maradt mindenki irányában a ki
volt. Nemes barát, szívélyes pajtás, jó rokon, sze-
retetre méltó ember.

Nemes tulajdonok, mikkel az emberek né-
melyike visszaél. De a nagy többség rokonszenv-
vel viszonzozza azokat.

Azt találja ugyan a világ, hogy csak mi-
óta Horváth minister lett, azóta fedeztetett föl a
magyar intelligentiának aranybányája — „V a z s^u
vármegyében. Azóta minden fajú és rangú, de
legfőképp igazságügyministeri hivatalnokok on-
nan kerülnek ki, mint valami faiskolából. Meg
kell engedni, hogy nem a legroszabb fajta.

Más kinevezései keményebb bírálat tárgyai
voltak; egynémelyike meg is boszulta magát
rajta. Némelyikben pedig maga ártatlan volt,

No de ebbe nem avatkozom. Sajnos, általában, nem nagy a választás, és ha valahol, nálunk, a hivatallal jő csak meg az ész. Ha azonban mindannyinak hivatalt tud adni, a ki hazánkban hivatalt kíván: azt hiszitek meg lesz elégedve mindenki?

Soha se kell ezt hinni.

Akkor mindenki azért fog boszorkodni: miért nem adták neki a legmagasabbat, vagy — legszírosabbat.

XI.

NEM ÜRES SZALMA.

Június 24.

A bíróság szervezéséről szóló törvényjavaslat végre valahára érdemes tárgyat nyújt a törvényhozás tárgyalásának.

A központi osztály előadója Horváth Döme követte a ministert; így utánna nem sok újat hozhatott föl az osztály-jelentés indokolására.

Baloldalról V á r a d y G á b o r nyitotta meg nem a tüzelést, hanem a csatát.

Nem arra fekteté a súlyt, hogy e törvényjavaslat a törvényhatóságok szervezésével függ össze s így elhalasztandó: mert e posztio már félig elveszett. Hanem azt törekedett kimutatni, hogy a törvényjavaslat nem szabadelvű, — hogy bureaukratiára vezet.

Várady szónoki tehetségeit, melyek nem kö-

zönségesek, s melyekről erőszakolás nélkül rendelkezik, ma pleine parade rukkoltatta ki. Szépen és jól szólott, hol komolyan hol sikerült sarcasmussal. Diadalához mi sem hiányzott: csak jobb ügy.

Beszéde melodráma volt. Mélabús hangjával megéneklé a megye halálát, s elborult kedélylyel tette le gyászkoszorúit annak sírjára, s szemei csaknem könybelábbadtak, midőn keresztfáján e szókat olvasá: „Municipalis önkormányzat. Meghalt: 1869.“

Várady Gábor azonban csak álmodott; meglehet, hogy a jövőt megálmodá; de sajnos csak anticipálta.

A municípium még nincs eltemetve; ott fekszik még cadavere; pedig már csúf „odeurt“ terjeszt.

Utánna Tóth Vilmos szólt.

Ildomosságból vagy lustaságból beszél-e oly ritkán Tóth Vilmos, nem tudjuk; de ma szinte sajnáltuk, hogy gyakrabban nem beszél.

Ritkán hallani a maga nemében tökéletesebb beszédet e mainál. Szorosan tárgyához ragaszkodó, azt minden oldalról megvilágító, s mé is egyöntetű az. Elmondva azon kellő „verve“-el, azon benső hévvel, mely temperamentumra mutat, és gyújt. . . .

Gyűjtja saját pártjánál a rokonérzés cs tetzés tüzeit: az ellenpártnál a harag lángjait.

Bátor szónok, nem védő, hanem támadó posztóban; éber, és ellenfelét jó viador gyanánt szemmel tartó, minden mozdulatát kísérő, közbevágásait azonnal hevenyében, könyedén, és jól parírozó szónok.

Vakmerőnek látszik; de korántsem enfant terrible; hanem tapintatosan megmarad az csély számított korlátai között.

Modora ezenfölül correct parlamentarís; és evességének kitörése a míveltség és jó ízlés által (ékezett).

Politikus, ki ismereteit nem annyira könyvekből, mint az alkotmányos élet gyakorlati terén szerezte; s tehetségét a megyei élet köz- és magán vitáiban s küzdelmeiben gyakorlá. Tények ismerete, helyes groupírozása, alkalmazása, kész Ítélete nyilatkoztak a megyei állapotok fejtegetésében.

Neki e skeptikus és ideges nemzedék között az az előnye, hogy saját nézeteiben hite van; meggyőződése íránt bizalma. A miért is határozottan lép föl. Ez, mint mondám, a politikai téren nagy előny; mert, ha nem csalódom, Goethe mondása szerint: „dem Starken glaubt man.“

Ma vakmerő ezredesként tüzelt föl és ragadott magával mindenkit.

Tóth Vilmos magas, karcsú, nem magyar, majd azt mondtam tót termetű férfin; kissé hirtelen szőke; de hisz ez modern szín, s az ő szellemi lénye is modern.

De azért a politikában nem vörös.

Nappal, as he is yet a very nice fellow — ha toilletet nem csinál, s ministeri expediókat nem ír alá, akkor alszik. És ott legjobban, hol legnagyobb a zaj, például a casinoban.

Úgy látszik az alvás jót tesz neki. Ifjan tartja elméjét.

A tárgyalás további folyamáról legközelebb füzetemben.

APRÓSÁGOK.

Az első füzetben gr. Andrássy Gyuláról több nemű hízelgések között az is áll, hogy homloka alacsony. A legbájosabb oldalról figyelmeztetvén ezen sajtóhibára, azt ezennel kiigazítom; mert valóban a közönségesnél is magasabb; de elméjével arányos.

Ebből csak az következik, hogy férfit nőszemekkel kell nézni, nehogy kedvezőtlenül ecseteljük; és megfordítva.

Miért is legközelebb „nők fény- és árnyképeit“ írandom. De meg ne ijedjenek tisztelt honanyák és honleányok: nem lesznek azok oly kegyetlenek s kegyetlenek, mint hogy ha — nő írná.

Találkoztak igen tisztelt barátim, kik kissé túlzottnak tarták első füzetemben Kossuthról elmondott vélekedésemet.

Pedig még a sajtóhibák is hízelegtek neki, a mennyiben nem 63, hanem 68 éves elmúlt.

Egyébiránt bízzuk a holtakat a történetre.

Csernátony gazdag parlamenti tapasztalatainak egyik fejezetét írja meg a múltkor; még pedig a fölötti aristokratikus haragjában, hogy néhány nem mágnás, de különben a becsületes társaságban acceptus ember, az alsóház mágnási (?) karzatán szokott megjelenni.

És elmondja, hogy Lord Brougham a felsőház női karzatáról egy íben kiutasított egy ott megjelent urat.

Bizonyos is, hogy Angliában, hol a decorumra, a gentlemanike-re annyit tartanak, Csernátont, ha tízszer megválasztatott volna is a London külvárosi mob által, — még is kilökték volna az alsóházból.

Jókai Mór minapi beszédében azt monda, hogy népszerűtlen háborúban a chassepotval sem fogunk győzni, ellenben midőn a hazát megtámadás ellen kellett védenünk, a kasza is csodákat tón.

Tudniillik azon csodát, hogy miként ment a hazafiui lelkesedés a tele szájból a lábikrába.

E csoda nálunk mily gyakran történt meg,

nem csak kaszás, hanem puskás nemzetőrökön, s önkénteseken, ha nem hiszték Görgey emlékiratainak, olvassátok meg Mészáros Lázár emlékiratait. Két ellenkező oldalról egyformán illusztrálva találándjátok— e csodát!

Mit ér a kasza, sőt még a rősz löfegyver is, megmondták azt már az insurgensek Alvinczynak! . . .

Kasza — gyútűpuska ellen! Der höherer Wahnsinn.

M o c s á r y L a j o s megyeimádatos cikkeire minap azt mondá a „Magyar Újság“:

„Megannyi dicsőítése a megyei nemes uraknak, azaz: az aristokratiai gőg, nepotismus, pajtásosság, tudatlanság, szájaskodással párosult tétlenségnek.“

Ez aztán magyarul volt mondva.

Ha ez irányban következetes volna a „Magyar Újság“, még fölcsapnék szélbalinak.

N a g y O r o s z i községe az iránt folyamodott a kormányhoz a választások idejében, hogy távolítsa el onnan a csendbiztost és pandúrt: mert míg azok ott vannak, nincs biztosság!

Ezt nevezem municipalis szabadságnak, megyei autonómiának, alkotmány védbástyájának.

Más országokban is van míveletlen és tudatlan ember. De nem érzi magát hivatva nyilvános szerepet játszani, s mindenbe beleszólni.

Például minap egy képviselő szájából hallám, hogy „minek hozat be a kormány külföldről dohányt, mikor a magyar dohánynak nincsen párja!”

A jó embernek fogalma sem volt a szivargyártásról; hogy ahhoz különféle fajok kelljenek; más a tölteléknek, más a takaréplevélnak stb. Azt hiszi, hogy a debreceni dohányból magából olyan regáliát gyárthatni, mely az Upmannal versenyez.

Így pletykáz sok ember, ki az intelligentiához számíttatik, a politikáról is. „Andrássy így, Beust úgy, — ha ő volna minister, majd megmutatná ő . . . Pedig a gyámoltalan saját házát sem képes rendezni; felesége papucsá alatt van, s még a szakácsnéja se respectálja.

Hát még a rendőrségről mily fogalmakat hallani! A nagyobb rész azt hiszi, hogy rendőség sem több sem kevesebb, mint „spitzli”.

Hogy a közigazgatás túlnyomó része rendőrségi ügyekből áll: nem is sejti. Útrendőrség, egészségi rendőrség; cselédrendtartás, — élet- és vagyonbiztossági intézkedések egész öszvege: mind csupa rendőrség.

A rendezett állam — rendezett rendőrségnél kezdődik.

Azért nincs semmi értelme annak, mit pedig elég gyakran hallunk:

„államrendőrséget kell behozni.“

Hát mire valóba megyei s városi közigazgatási hatóság? Hisz ez a rendőrség, ha e mellé állítunk államrendőrséget: csupa conflictust és zavart idézünk elő.

Hanem úgy kell szervezni a megyei s városi közigazgatást, hogy arra a kormánynak kellő behatása legyen; hogy az a kormány parancsait teljesíteni köteles is, képes is legyen, ekkor helyre lesz állítva az egység; — és kifogáson fölül fog állni az államrendőrség ügye.

Egészen külön kérdés azután: vájjon a közigazgatási, rendőri hatóság executiv személyzete miképen legyen szervezve? Hatóságunkint? alias pandúr? vagy egy külön országos testületet képezzen-e? polgárilag, katonailag legyen-e fegyelmezve; policeman legyen, avagy gensdarmerie?

Anglia, Franciaország, Olaszország, az ausztriai birodalom tartományaiban egy országos testületet (corps) képeznek; az elsőkben polgáris, az utóbbiakban katonailag szervezvék; — és a tapasztalás országos szerv mellett szól; mert csak így lehet kellő számban, kellő szakmíveltséggel bíró egyéneket nevelni; — mert a rendőrségi szolgálatot tanulni kell.

A rendőrség mai állapota hazánkban rosszabb mint Törökországban. És az lesz mindaddig, míg — municipalis bizottmányok grassálnak a végrehajtás terén.

Tanácskozásnál helyén van a sok ember. Több szem többet lát.

De a cselekvéshez csak egy ember való.

Ezért absurdum az, hogy a megyei s városi bizottmányok ellenőrzés helyett — executiv hatalmat bitorolnak.

Hogy a dohány állam-egyedárú maradjon a magyar-osztrák birodalomban: ez a magyar dohánytermelés életérdeke.

Meg fognák siratni azon napot, melyen a monopólium megszűnnék, s Lajtán innen és túl szabaddá tétetnék a dohányipar: — mert Német-

ország egyes részeivel s Amerikával az ausztriai, sőt még a magyar piacon sem fogjuk olcsóság s jóság tekintetében kiállni a versenyt.

Hiszen Amerikából már szalonnát is hoznak a pesti piacra, — s még olcsóbb volt az ára mint a magyar termelése.

Tudják ezt az érdekeltek. A mint tény is hogy a dohánymonopol fentartása ellen nem a dohánytermelő vidékek agitálnak, — hanem a fogyasztók.

Hanem a szabad dohányért költészet szempontjából való rajongást értem. A magyar ember nem lehet el pipa nélkül. A szegény gulyás, csikós, béres, ki hetekig künn hever a pusztán szabadban, hőségben és hidegben: annak a pipa pótolja az edelt, vizet, vagy meleg szobát.

A táblabíró nem tud elaludni pipa nélkül. És miyy jól esik a bodor füst mellett elmélázni a fölött: hogy hej bár maradtunk volna Ázsiában! . . . Naponkint fájdalmasabban érezzük, hogy ez az európai cultura nem hágy békén; lökdös, taszigál, s ha előre nem megyünk: tyúkszemünkre tápod. Szidjuk is érte az Istent; de főleg a kormányt, meg a Deákpártot; — pedig az utóbbiak oly ártatlanok benne mint a ma született gyermek.

Ők is csak — menesztetnek!

Egy idő óta gyakrabban olvassuk baloldali komoly bohóc lapokban e szót „m u s z k a v e - v e z e t ő“; ezzel akarnak silány firkászok megbélyegezni egy-két hazánkfiát, kikhez nekem személyesen ugyan semmi közöm. De átélve forradalom és reactio hóbortjait és bűneit: lelkemből utálok azokat, kik a tudatlan tömeget mintegy uszítják más pártbeli polgártársaik ellen, — kivált, hol mint itt az eset,—a hiba eléggé bűnhődött, s az idő azt már befödé ködével.

És utóvégre ha már muszkavezetőket emlegettek: tudjátok-e kik voltak azok? vájjon nem-e a Madarászok, Kossuthok, Csernátonyak? nem ők hozták-e nyakunkra az oroszot? És most még ők állnak elő vádoskodással.

Nemzetünk művelődési képességét, s annyi nemes tulajdonait elhomályosító egy iszonyú szokássabbik és ez a k á r o m k o d á s .

Káromolnak más nemzetek is, a tót, a francia, az olasz; kevésbé a német.

De oly bőven, oly cifrán, annyi variadéval nem káromol egy sem, mint a magyar.

A magyar ember — nagy és kicsi, úr és pa-

raszt, férfi, és — még a nő is — káromkodik mérgében; káromkodik jó kedvében; társalgását fűszerezi káromkodással; s igen sok ember annyira rabja, hogy szajkó módra minden második szavában — adtáz, teremtetéz, apját, szentjét szidja mindenkinek, senkinek és semmiért.

A bölcsőtől fogva szokunk hozzá. A gyerek apjától hallja; cifrázva a kocsisztól; — hallja a nőcselédttől; úton útfélen: mert minden ember, kell nem kell, van ok reá vagy nincs: folyton folyvást k á r o m k o d i k ! — S e különös erélyes hangzatú pattogós szavak annyira tetszenek a gyerekeknek, hogy egyszeri hallásra eltanulja. És ha maga is káromkodni kezd: hogy örül neki ostoba apja!

Leszokni pedig róla későbbi korunkban bármily lelki műveltséget sajátítánk el: teljes lehetetlen.

Mélyebb vallásosságéi férfiak már rég a nemzetünket sújtó átokkal hozták kapcsolatba e gyászos jelenséget.

Széchenyi a dicső maga is sokszor fájlaló roszalással emlegette azt. Minden szenyfolt, mely nemzetünket ékteleníti, tüzes sebkint égett az ő hazafiúi lelkén. Ismeretes, hogy mi módon szoktatta le kapitány korában huszárjait a káromkodásról.

Én csak azt akarom kiemelni: mennyi gonosz érzelmet kell hogy szüljön az, ha annyi gonosz szót hord folyvást szájában az emberi Mennyire fejt ki a szív durvaságát — a nyelv trágár kegyetlensége.

Nem hiszitek-e, hogy kilenctizedrészszel kevesebb volna a rablógyilkos magyar fajunk között, ha a szív és kedély kiseded korában már meg nem mételyeztetnék, s mintegy elméletileg minden rosza nem idomíttatnék e vad szokás által.

Más oldalról tekintvén: a társadalmi műveltségre is igen hátráltatólag hat vissza e belénk nevelt neveltlenség!

Nézzétek e téns úrfít, ki vicispányi nagyapjával dicsekszik; — és az igaz, hogy csak a gymnasiumot végezte úgy a hogy, de különben eszes és jó kedélyű fiú: és íme nem képes tisztességes hölgyekkel társalogni sem! Minden harmadik szava: a Máriáját, de teremtugyse, de erre, de arra. — A kisasszony épen nőnöveldeből jött haza; tud németül, franciául; megismerte a jó modort . . . Hogy legyen boldog az ilyen nő — ilyen férfival. Elmegy hozzá, az igaz.

Azután katonatisztek kerülnek a városba, vagy faluba; ezek oly udvarias, galant, gyengéd férfiak ... A többi magából értetődik.

Neveletlenség, depravatio: az úri körökben; vad kegyetlenség az alsó osztálynál: ez az eredmény.

Sőt e káromlási mánia visszahat politikai életünkre is. A második természetté vált káromkodás szüli, vagy legalább táplálja a magyarban azon hányavetiséget, s hetvenkedő szájaskodást, és elbizakodást, melyet politikai törekvéseibe is átvisz; pedig ha aztán tette kerülne a dolog: kiséül, hogy igen gyakran a legpoltronabb gyáva-ság rejlik alatta.

Alkossunk országszerte falunkint k á r o m - l á s e l l e n i e g y l e t e k e t. A ki más hallattára káromkodik: — fizessen mindannyiszor a közöspénztárba egy krajcárt. A bejövő öszevegek adasának a vidékbeli népiskolák emelésére, javítására.

Higyjétek el — nem bolondság, a mit mondok.

Midőn a kiválóképen „nemzetiségi“ képviselők, vagy ha tetszik — nemzeti túlzók kis csapatát a szélbalon látom, s mindig az ellenzékkel szavazni tapasztalom; — midőn néha az ellenzéki vezércikknek, vagy országgyűlési beszédeknek a nemzetiségi kérdésre vonatkozó — bár tág vagy két értelmű — kijelentéseit észlelem; —

midőn Jókay német beszédeket tart, és német lapot alapít, bármi célból az mindegy; — midőn a baloldali hírlapok gyöngéd előzékenységét és Austria rovására ápolit rokonszenvét Poroszország irányában, érzett vagy csinált rajongását a német egység körösztülviteléért olvasom: e fölötti fejtrésemmel azon eredményre jutok, hogy ők alkalmasint nem tudják mit cselekesznek; és öntudatlan eszközei azon történeti fejlődésnek, melynek eredménye — Magyarország elnemzetlenítése, vagy is magyartalanítása; és melyet — meglehet hogy elhárítani nem is leszünk képesek.

És e szerint talán a történet ítélete nemzedékünkről úgy fog hangzani, hogy: a baloldal nagy-szerű kosmopolitai politikát követett, öntudatlanul. A Deákpárt pedig szükkeblű, de magyar politikát, s öntudatosan.

Meglehet, hogy ezen úton nem fog sikerülni megszilárdítani a zsenge magyar államot. De azon politika már anticipálja a vereséget és előre elfogadja eredményeit.

Hellas története a világtörténet kicsiben, miniatűrre kiadásban.

Átment az az aristokratián, demokratián, oly-

garchián, demagógián, foederatión, monarchián, tyrannison: meghódolt végre, és meghalt.

De halhatatlan a lélek; s ihletével megne-
mesít nemzeteket évezredek múlva; és sybilla
könyveinek örök tanulságaival mentorkodik az
emberiség fölött.

És ti vármegyei flickschusterek, soha sem
olvastátok Görögország történetét, — és ordítóz-
tok aristokratiáról, demokratiáról, szamarokra-
tiáról ... és a ki okosabb nálatok, az haza-
áruló!

Demosthenes is az volt, míg a macedóniai
király nem igazolta! —

Y. barátommal közlém azon megjegyzéseket,
miket egy Tisza-Ghyczy kormány eshetőségére
nehány lappal előbb tettem. „Te kevesebbet
mondasz a kellőnél. Ki kell vala emeled az el-
különített két hadsereg abszurditását.“

„Lelkem , megtették ezt már nálamnál oko-
sabb emberek százszor is. Én nem akarok velők
polemizálni; csak a jövő tükrét tartom szemök elé.
Hazugnak tartják-e a tükröt, azzal nem törődöm.“
„Még egy megjegyzésem van: kár volt nem
foglalkoznod azon különben apró, de ő reájok

már mint ministerekre nézve fontos kérdéssel: hogy mit teendnek Kossuth-al. Kossuth ma haza jöhet, csak egy becsületbeli nyilatkozat árán, a mely különben magától értetődik, hogy tudni illik: tisztelni fogja az ország törvényeit.

De nem jó.

Ez mutatja, hogy egy kis eszély van még benne. Míg a mai transactio áll, s a Deák-párt többségben van: Kossuth itthon sem többet, sem kevesebbet nem nyom, mint Madarász József vagy Irányi. A Deákpártot ő szét nem robbantja. Az őt vezéréül el nem fogadja; az vele elvi, erkölcsi ellentétben áll. Ha azonban a baloldaliak kerekednek fölül, akkor Kossuthnak van erkölcsi hasisa, ha csak egy talpalatnyi is; van azon párt nagy részében, mely eddig Tisza-Ghyczy vezérletét követi; de mely természetes vezérét Kossuthban fogná feltalálni. A szélső bal eo ipso övé. Egy szép reggel Tisza-Ghyczy álmélkodva néznénk elugrott pártjok után, és azon vennék észre magukat, hogy oly népszerűnek, mint Majláth —?— dehogy — mint Pálffy, Mór, mint Bach-Schmerling!!

Tisza-Ghyczy remény; Kossuth a teljesedés.“

„Vájjon, azon esetben, ha a deákpárti kor-

mány már nem állhatna fönn, azt, ki eldöntő helyen azon tanácsot adná: hogy neveztessek-e ki egy baloldali ministerium — nem dobnák-e ki ebrúdon? Miért nem mondd ki ezt egyenesen, és drastice, mint szoktad?“

„Szörnyű igazad van barátom. Kiváltságod teljesülni fog.“

Horváth Boldizsárról irt soraim már ki voltak nyomtatva, midőn Irányi Dániel abbeli otromba rágalma, hogy Böszörményit „az igazságügyminister halálra kínoztatta“ — föllázítá a házat, fölháborítá az igazságügyért magát oly mértékben, hogy mit érzékenységről Írtam — tetteleg illusztrálja.

Ez alkalommal az érzékenység indokolt volt ugyan, ha magát azon tényt tekintjük, hogy minister szándékos gyilkossággal is gyanúsítható a képviselői immunitás örve alatt; tehát a jogvédelem s visszatörlesztés azon eszközeivel sem bír a képviselő ellenében, melyek más polgártársa becsületsértő gyanúsításai ellenében még a büntetését kiállott rablónak is a törvény által biztosítvák.

De még sem volt indokolt, ha a gyanúsítónak egyéniségét vesszük tekintetbe. A minő hősnek

ismeretes Irányi, jól tudja a világ, hogy nem tette volna be lábát a haza földére, hanem most is valahol Turinban ülne, ha Magyarország oly állapotban volna, hogy egy minister tehetségében állna politikai ellenét halálra kínoztatni.

Bizony, bizony mondom néktek, hogy ha még soká fogják élvezhetni az Irányi fajtabéliek e mostani szabadságot: nem sokáig fogja élvezni szabadságát a n e m z e t .

Közeledik az idő, midőn határoznotok kellend: vagyok, vagy ti, és veletek mi mindany nyian — a haza és a nemzet.

A legközelebbi füzet augusztus közepén fog megjelenni.